

ואהבת לרעך כמוך - אני ה' יצחק ברנד

דרשה זו נטענת במשמעות יתירה, על רקע תגובתו של ישו לשאלת אחד מן הפרושים ("בעלי התורה"):

איזוהי מצוה גדולה³ בתורה? ואהבת את ה' א-להיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מדעך. זאת היא המצוה הגדולה והראשונה. והשנית דומה לה: ואהבת לרעך כמוך. בשתי המצוות האלה תלויה כל התורה והנביאים.⁴

ישו מניח קיומם של שני כללים גדולים: אהבת ה' ואהבת הרע. ר' עקיבא חולק על כך, ומשלב את השניים ל"כלל גדול" אחד – אהבת הרע.⁵ ברי, שאין להסיק מכאן, שר' עקיבא מוותר על הדרישה לאהבת ה'; והרי, לדעתו, אדם מחויב באהבת ה' בכל נפשו, אפילו נוטלים את נפשו.⁶ מסתבר, שלדעת ר' עקיבא אהבת הרע ואהבת הא-ל שלובות זו בזו, ועל כן הן כלל אחד. שילוב כזה עולה כבר מן המקרא גופו: "ואהבת לרעך כמוך אני ה'" (וי' יט:יח).⁷ ההצהרה "אני

מצוות שבין אדם לחברו נתפסות, לרוב, כנורמות חברתיות-מוסריות, שמקור תוקפן הוא המוסר הטבעי של האדם. לפי תפיסה כזו, ספק אם הן בעינינו מצוות דתיות. ואכן, בין האחרונים יש מי שהסביר בדרך זו מדוע אין מברכים ברכת המצוות על מצוות שבין אדם לחברו:

ולכן נראה דאין לברך, רק (=אלא) על מצוה שמעיית, דבזה שפיר מברכין "אשר קדשנו במצוותיו וצונו", כי לולי ציווי הש"ת לא היינו עושים אותם, אבל במצוה שכלית שהיה ראוי לקיימה אף אם לא נצטוונו בהם, אין לברך עליהם ב"אשר צונו" ... ובכלל זה מתורץ הרבה דברים שאין מברכין עליהם... וכן פריקה וטעינה ועשיית דין בין אדם לחברו, הוא בכלל גמילות חסדים, שהשכל נותן לגמול חסד איש עם רעהו.¹

בדברים הבאים נבקש לתהות על תפיסה זו, מתוך דיון בעמדתו של ר' עקיבא ביחס למצוות אהבת הרע, על רקע פולמוס סמוי עם הנצרות הקדומה.

ידועה היא הדרשה: "ואהבת לרעך" [כמ[ו]ך] - [בין עקיבא] [אומר: זה כלל גדול בתורה].²

* פרופ' יצחק ברנד, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר אילן.

¹ אריה ליבוש בלחובר, **שו"ת שם אריה**, אורח חיים, סימן א, וילנה תרל"ג, דף א ע"א-ע"ב. באופן דומה, ראו אברהם בן נחמן הכהן, **טהרת המים**, מערכת הכף, אות לה, שלוניקי תרל"ט, דף ל ע"א; **כלי חמדה**, ויקרא, פיוטרקוב תרס"ו, עמ' 282; **ערוך השולחן**, יורה דעה רמ, ד. לדעת הרב י"י ויינברג **עדיף** לקיים מצוות אלו, **שלא מתוך ציווי**: "והנה אף שבכל המצוות גדול המצווה ועושה ומברכין 'וציונו', במשלוח מנות טוב שיתן מרצונו החפשי, מתוך רגש של אהבה לאחיו העברי, ואם הוא נותן רק עפ"י צווי הוא מפחית מידת האהבה. וכן הדין **בצדקה**, שאם הוא נותן מתוך רחמנות או מתוך אהבת ישראל, טוב יותר ממי שנותן מתוך צווי וכפיה... ואפשר שמשום כך אין מברכין על **כיבוד אב ואם**". ראו שו"ת **שרידי אש**, חלק א, סימן סא (= חלק ב, מו [מהדורה ישנה]).

² **ספרא**, קדושים, פרשה ב, פרק ד, יב, עפ"י כ"י ותיקן 31.

³ השאלה במקורם מתייחסת ל"כלל גדול בתורה", והיא תורגמה ליוונית, בטעות, "מצווה גדולה". ראו דוד פלוסר, "עשרת הדברות והברית החדשה", בתוך: בן ציון סגל (עורך), **עשרת הדברות בראי הדורות**, ירושלים תשמ"ו, עמ' 180; סרג' רוזר, "צמד הציוויים 'אהבת' בברית החדשה ובסדר היחד", **תרביץ** עא (תשס"ב), עמ' 354, הע' 5.

⁴ מתי כב, 34-40 (עפ"י תרגום פ' דליטש). במקביל, בשינויים מסוימים: מרקוס יב, 28-31; לוקס י, 25-28.

⁵ ראו משה ויינפלד, "משנתו של יוליוס ולהאוזן – הערכה חדשה במלאת מאה שנה להופעת חיבורו 'אקדמות לדברי ימי ישראל'", **שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדום** ד (תש"ס), עמ' 69: "שתי (!) היסודות: אהבת האל ואהבת הרע התמזגו אפוא אצל ר' עקיבא, נציגם המובהק של הפרושים".

⁶ ירושלמי, ברכות ט, ה, דף יד, ב (מהדורת האקדמיה ללשון עברית, עמ' 75) ובבלי, ברכות סא ע"ב (דברי ר' עקיבא עצמו).

⁷ ברוך יעקב שוורץ, **תורת הקדושה – עיונים בחוקה הכוהנית שבתורה**, ירושלים תשנ"ט, עמ' 323: "על ידי החזרה על הנוסחה 'אני ה'...' עולה... שאינו רואה במצוות שבין אדם לחברו קטגוריה בפני עצמה אלא מצוות שבין אדם למקום"; מרטין בובר, **דרכו של מקרא**, תל-אביב תשל"ח, עמ' 104: "לא צו של מוסר אלא צו של אמונה יש כאן... באשר בני-אדם שלי אתם, אני מצווה אתכם על כך".

אהבת ה' כלפי הכול:

שמעתם כי נאמר ואהבת לרעך ושנאת את איבך: ואני אמר לכם אהבו את איביכם והתפללו בעד רדפיכם: למען תהיו בנים לאביכם שבשמים אשר הוא מזריח שמשו ולרעים ולטובים וממטיר על הצדיקים וגם על הרשעים... לכן היו שלמים כאשר אביכם שבשמים שלם הוא.¹³

ישו מכיר את הדרשה-השמועה ("שמעתם"), המגבילה את אהבת הרע, ומפקיעה אותה מן הרשעים, והוא מבקש להפוך אותה על פניה. לדבריו, אהבת ה' אינה תלויה בה' המצווה, אלא בה' הבורא. בשל כך יש לאהוב גם את האויב ואת הרשע, שהרי אף אם חטאו למצוות ה' הרי הם בנים לאביהם שבשמים. האב-הבורא שלם הוא, ואינו מבחין בחסדיו - כשהוא מזריח שמש או ממטיר גשם - בין צדיקים לרשעים.

ניתן אפוא לסכם ולומר, שדרשותיו של ר' עקיבא לציווי "ואהבת לרעך כמוך" מקיימות ויכוח סמוי עם הנצרות הקדומה. במוקד הוויכוח עומדת השאלה כיצד יש להתייחס לאהבת ה', ולמצוות שבין אדם לחברו בכלל. הנצרות הקדומה רואה את המצוות החברתיות כנבדלות מן המצוות הדתיות, שבסיסן באהבת ה', וכך היא מחלנת, למעשה, את המצוות שבין אדם לחברו. ברם, ר' עקיבא סבור שיש לשלב בין המצוות הדתיות לבין המצוות החברתיות. אהבת ה' תלויה בא-ל המצווה "אני ה'". נמצא אפוא שכלל גדול אחד לתורה, ומכוחו מצווה אדם לאהוב את אלו הנשמעים למצוות ה', ומאידך, לשנוא "את המינים ואת המשומדים ואת המוסרות". אמור מעתה: לדברי ר' עקיבא, אף המצוות שבין אדם לחברו – מצוות שבין אדם למקום הן.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

¹³ מתי ה, 48-43 (עפ"י תרגום פ' דליטש).

ה" חולשת על אהבת הרע, כדי ללמדנו שאינה רק עניין אנושי וחברתי, אלא יסודה בחובתו של אדם לכבוד שמים, כי בצלם א-להים עשה את האדם.⁸

השילוב שמציע ר' עקיבא בין אהבת ה' לבין אהבת הא-ל מצוי בלב פולמוס נוסף שבינו לבין הנצרות הקדומה:

מלמד שלא יתכוין אדם לומר אהוב את החכמה ושנא את תלמידי חכמים. אהוב את החכמה ושנא את עמי הארץ. (אלא) אהוב את עמי הארץ ושנא את המינין ואת המשומדים ואת המוסרות... ר' עקיבא אומר: הרי הוא אומר "ואהבת לרעך כמוך [אני ה' בראתיו] - בעושי מעשה עמך אתה אוהב, ושאין עושה מעשה עמך אין אתה אוהב."⁹

הנוסח והמשמעות של דרשת ר' עקיבא מסופקים. לפי הנוסח שלפנינו מסתבר, שמקור הדרשה הוא בהצהרה "אני ה'", הנלווית למצוות אהבת ה'.¹⁰ ההצהרה כורכת את אהבת ה' בהיותו נברא בצלם א-להים: "ואהבת לרעך כמוך [אני ה' בראתיו]".¹¹ אדם המתנער מזיקתו לא-ל ואינו עושה מעשה עמך, אינו ראוי לאהבת ה'.¹²

ישו התנגד לכך, ובדרשת ההר הוא מחייב

קריאה כזו שכיחה בקבלה ובחסידות. ראו למשל: ר' חיים ויטל, **ליקוטי תורה נביאים וכתובים**, פרשת קדושים, תל אביב תשל"ג, עמ' קצ (בשם הא"י); **תולדות יעקב יוסף**, פרשת קדושים, מז'בז תקע"ז, דף עג ע"א; **קדושת לוי השלם**, ב, ירושלים תשי"ח, עמ' תיד; **שפת אמת**, פרשת קרח, תרנ"ו.

⁸ כך, באופן דומה, קובע לאקטאנטיוס (אב הכנסייה הלאטיני; סוף המאה השלישית): "אותו הדבר עצמו אשר אתה הענקת לאדם, מוענק לאלוהים, משום שהאדם הוא צלמו של האלוהים". ראו: פלוסר, **עשרת הדברות**, עמ' 181.

⁹ **אבות דר' נתן**, נוסחא א, טז, עפ"י כ"י ניו יורק, ביהמ"ד לרבנים 25 JTS. יד מאוחרת מחקה את המילים "המינין", "המשומדים". לחילופי הנוסח ראו בהרחבה: אליעזר אריה פינקלשטיין, **מבוא למסכתות אבות ואבות דרבי נתן**, ניו יורק תשי"א, עמ' מז-נא; מנחם קיסטר, **עיונים באבות דר' נתן** – נוסח, עריכה ופרשנות, ירושלים תשנ"ח, עמ' 69-70.

¹⁰ הנוסח שלפנינו מבוסס על תוספת שנושמה בשוליים בכתב היד.

¹¹ השוו לדברי ר' עקיבא במשנת אבות ג, יד: "**חביב אדם שנברא בצלם**... חביבין ישראל שנקראו **בנים למקום**...", במקביל לדרשת ישו שלהלן (בהע' 12): "**ואהבת לרעך כמוך**... למען תהיו **בנים לאביכם שבשמים**".

¹² ראו בדרשה שברישא, **אבות דר' נתן**, הנ"ל בהע' 9: "**ושנא את (המינין)!**... וכן דוד היה אומר **הלא משנאך ה'** אשנא". כך עולה גם מהגהת הגר"א לדרשה זו: "הלא הוא אומר 'ואהבת לרעך כמוך אני ה'". מה טעם? **כי אני בראתיו**, ואם עושה מעשה צדק ויושר אתה אוהבו, ואם לאו אי אתה אוהבו".